

Микола Володимирович ДЕМЕНТЬЄВ,

аспірант Харківського науково-дослідного інституту
судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса

ЩОДО ОЦІНКИ ЕКСПЕРТОМ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Оцінка результатів проведеного експертного дослідження – кінцева фаза проведення експертизи, яку можна розділити на два етапи, що відрізняються змістом і суб'єктами. На першому етапі результати аналізу оцінює експерт на основі спеціальних знань та переломлює їх в кінцеві висновки. На другому етапі комплексну оцінку висновку експерта як джерела доказів здійснюють слідчий, прокурор, сторона захисту або суд, які ініціювали проведення експертизи. У криміналістичній та процесуальній літературі широко висвітлені особливості оцінки висновку експерта ініціаторами проведення експертизи, а особливостям експертної оцінки проведеного дослідження достатньої уваги не приділено.

В процесі експертного дослідження проходить пізнавальна діяльність щодо представлених об'єктів, змістом якої є застосування спеціальних знань експерта для вирішення поставлених перед ним завдань. Це своєрідний розумовий процес, особливість якого полягає в його нерозривному зв'язку з технічними процедурами, спрямованими на вирішення поставлених питань, з оцінкою результатів проведеного дослідження і формуванням внутрішнього переконання експерта, необхідного для відповіді на поставлені питання. Згідно п. 6 ч. 1 ст. 102 КПК України експертна оцінка проведеного дослідження повинна бути обов'язково відображена у висновку експерта.

На синтезуючій стадії дослідження, отримавши дані аналітичного та порівняльного дослідження, експерт повинен дати їм наукову оцінку. Він зобов'язаний не тільки констатувати отримані результати, збіг або розбіжність ознак, але на основі спеціальних знань дати наукове пояснення спостережуваних властивостей (ознак) досліджуваних об'єктів, аргументовано оцінити результати дослідження, мотивувати свої висновки [1, с. 96]. Це, мабуть, найскладніший етап провадження експертизи, оскільки саме на цій стадії найбільш яскраво проявляються знання, вміння і професійний досвід, особливості оціночної діяльності експерта і формування його внутрішнього переконання як відображення гносеологічних, логічних і психологічних процесів [2, с. 69].

У переважній кількості випадків головна складність дослідження, що вимагає найбільшою мірою професійних знань і досвіду, полягає не у виявленні ознак (іноді ознаки, наприклад почерку, просто видно неозброєним оком, в іншому випадку, наприклад склад матеріалу, зафіксовані фізичним приладом), а в їхньому відділенні від випадкових перешкод, в оцінці їх значення, в їх науковому тлумаченні. Відзначимо, що ознаки, до того як вони отримали оцінку і тлумачення з боку експерта на основі спеціальних знань, не мають ніякого практичного значення для кримінального провадження, не можуть виконувати роль доказів, обґрунтування будь-яких висновків. З. М. Соколовський правильно зазначає що сутність експертизи полягає насамперед у тлумаченні фактів (ознак, властивостей і т. п.) під кутом зору спеціальних знань [3, с. 7].

Підстава умовиводу – це базис оціночної діяльності експерта, основа його оціночних суджень. Якщо немає підстав для оціночних суджень експерта, то не може бути й мови про оцінку. У логічній структурі умовиводу експерта, який Ю. К. Орлов розглядає як силізм, виділяються три компоненти: 1) загальне правило – наукове положення, з якого виходив експерт (великий засновок); 2) конкретні дані про досліджуваний об'єкт – ознаки, вихідні дані (менший засновок, або аргумент); 3) власне висновок – умовивід (доводить тезу) [4, с. 126]. Крім загальних наукових положень, даних про частоти тих чи інших ознак, їх індивідуальності і стійкості в кожному конкретному випадку експертного дослідження повинні існувати підстави оцінки. Для експерта такими підставами є пізнані їм в процесі дослідження ознаки і властивості об'єктів, дані про механізм слідоутворення і функціонування об'єктів і т. п. В ході дослідницької роботи експерт виявляє і знаходить ознаки і властивості, приходять до певних проміжних висновків. Наукові та емпіричні відомості утворюють фактичний базис його кінцевих висновків. Необхідність включення цих проміжних висновків до синтезуючої оцінки полягає в тому, щоб обґрунтувати кінцеві відповіді на поставлені питання, так як невмотивоване висновок експерта не є доказом у кримінальному судочинстві.

Формулювання кінцевих висновків, відповідей на поставлені запитання – заключний етап експертного дослідження і складання висновку, в якому велика роль відводиться синтезу даних дослідження, який передбачає перехід від «абстрактного до конкретного», коли «уявний образ», створений в ході дослідження, як би накладається на досліджуваний реально існуючий факт, про який експерт висловлює своє судження. Оціночні судження експерта – це не абстрактні умовиводи, а наповнені об'єктивним змістом судження, що впливають з результатів конкретного експертного дослідження. Отже, висновки експерта впливають із загальних наукових положень і конкретних даних проведеного дослідження й у них повідомляються фактичні дані.

Висновок експерта відноситься до опосередкованого знання, так як передбачає опосередковану, логічну обробку на основі спеціальних знань емпіричних даних, в результаті якої нове знання виходить логічно, тобто без звернення безпосередньо до досвіду. Самі ці дані без оцінки, наукового тлумачення на основі спеціальних знань з боку експерта не можуть обґрунтовувати висновки і виконувати роль доказів. Емпіричні дані експерт встановлює і від наявності цих ознак, властивостей, умов робить умовивід щодо кримінально-релевантних фактів вчиненого правопорушення.

Таким чином, будь-яке експертне дослідження, повинно обов'язково містити оцінку отриманих результатів, що здійснюється на основі спеціальних знань експерта. Наявність такої оцінки, інтерпретація підсумків експертного

дослідження служать необхідною умовою формулювання відповідей експерта на поставлені питання і прийняття висновку як аргументованого джерела доказів.

Список бібліографічних посилань

1. Эйсман А. А. Заключение эксперта (структура и научное обоснование). М. : Юрид. лит., 1967. 152 с.
2. Аубакирова А. А. Интеллектуальные ошибки эксперта при формировании его внутреннего убеждения : моногр. М. : Юрлитинформ, 2012. 184 с.
3. Соколовский З. М. Вопросы использования экспертом материалов дела. Харьков : Харьков. гос. ун-т, 1964. 72 с.
4. Орлов Ю. К. Судебная экспертиза как средство доказывания в уголовном судопроизводстве. М. : Ин-т повышения квалификации РФЦСЭ, 2005. 264 с.

Одержано 31.10.2019

УДК 271.2-737"1889/1929"

Надія Михайлівна ДЕМИДЕНКО,

*кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ*

МОРАЛЬНО-РЕЛІГІЙНІ ЗАСАДИ ПРАВОСЛАВНОГО ХРЕСТОВОЗДВИЖЕНСЬКОГО ТРУДОВОГО БРАТСТВА (1889–1929): ПОГЛЯД З ХХІ СТОЛІТТЯ

Ще близько тридцяти років тому Хрестовоздвиженське Трудове Братство, яке діяло у Глухівському повіті Чернігівської губернії з 1889-го до 1929-го року і залишило унікальну матеріальну, а головне – духовну спадщину, залишалось маловідомим в українському суспільстві. У той час як у багатьох країнах світу діяльність Братства активно досліджувалась, досвід утілювався в практику. Серед сучасних дослідників феномену Хрестовоздвиженського Трудового Братства перш за все слід згадати професора Ліонського університету Р. Ладу (Франція), академіка Європейської академії Ж. Ніва (Великобританія), історика Російського гуманітарного університету І. Гордєєву (Росія), професора Л. Мельника (Україна) [1, с. 16].

На початку публікації зазначимо про її певну специфіку, яка полягає в об'ємному цитуванні першоджерел. Такий підхід є свідомим, бо люба довільна інтерпретація спеціальних термінів, вживаних у ХІХ ст. могла би бути неточною. Подання першоджерел мовою оригіналу також дає можливість дотримуватись делікатності у авторських інтерпретаціях.

Фундатором і полечителем Хрестовоздвиженського Трудового Братства був представник аристократичного роду, просвітник, богослов, Микола Миколайович Неплюєв. Народився у 1851 році у містечку Ямпіль Глухівського повіту Чернігівської губернії (нині – Сумська область). Отримавши юридичну освіту у Санкт-Петербурзькому університеті, був призначений на посаду секретаря Російського посольства у Мюнхені. Батько його, Микола Іванович Неплюєв – заможний землевласник Глухівського повіту, котрий володів цукровим, чавуноливарним, декількома винокурними заводами. Виконував обов'язки Чернігівського губерньського предводителя дворянства. Мати – Олександра Миколаївна, баронеса Шліппенбах.

Перебуваючи за кордоном, молодий Неплюєв захопився вивченням філософії релігії. Вивчивши світові релігії, прийшов до висновку, що «... высшим идеалом есть идеал Христа и перед этим идеалом меркнут все философские идеалы...» [2, с. 51].

Але порівнюючи ідеал із реальною дійсністю, він ставить перед собою риторичне питання: чому люди, які вважають себе християнами, постійно порушують євангельські заповіді? Невже матеріальні блага людини може здобувати лише на основі брехні, жадібності, лицемірства? Власні релігійно-філософські погляди М. Неплюєв викладає у публікаціях: «Что есть Истина?», «Христианское мировоззрение», «Христианская гармония Духа», які опубліковує у Лейпцигу, Берліні, Петербурзі.

Власна філософія життя змусила його «бросить карьеру и отдаться влечению совести, работать на пользу народа, путем пробуждения в нем братства и любви и таким образом осуществить на земле идеал христианского равенства» [3, с. 268]. Після смерті батька він переїжджає до Ямполь і в одному із своїх хуторів – Воздвиженському засновує школу для дітей бідних селян. У 1885 році на території Воздвиженська створює чоловічу сільськогосподарську школу, у 1891 році – жіночу, Преображенську. У школах учням надавалася якісна сільськогосподарська освіта, де вчили запроваджувати ефективні аграрні технології та використовувати передове технічне обладнання. Також учні отримували знання з географії, арифметики, закону Божого, землеробства, бджільництва, основ ветеринарії. Після закінчення школи учні, які виявили бажання залишитись у Неплюєва, працювали у садку, на фермах, полях, цегельному, вапняному, спиртовому заводах, телефонній системі «Сименс», місцевій електростанції, яка виробляла електроенергію.

Аналізуючи діяльність Хрестовоздвиженського Братства більшість дослідників зупиняється на його економічних досягненнях. Дійсно, вони вражали. Наприклад, на землях М. Неплюєва урожайність сільськогосподарських культур була вищою майже втричі, ніж в інших повітах Чернігівської губернії. Микола Неплюєв успішно використовував на практиці досвід, який він почерпнув у країнах Європи та знання, які отримав як вільний слухач Петровської (тепер Тимирязівської академії).